

mulige alliancepartnere. Det forklarer, at forsøget på at lægge en ny forsvarspolitisk linie i virkeligheden led skibbrud på Socialdemokratiets kongres i Ålborg i 1935. Samtiden hæftede sig ved, at nedrustningslinien var forladt, og det gør forfatteren også og overser, at resultatet kun blev at fastholde det begrænsede neutralitetsværn, som også de radikale accepterede.

Forsvaret behandles summarisk som et for eller imod, og derved er også en side af Erik With blev stedmoderligt behandlet. Han skildres som agitator mere end som taktiker og militær fagmand. Skønt hans ideal uomtvisteligt var et dansk eksistensforsvar, fremgår det flere steder, at han var villig til at kalde det at neutralitetsværn, hvis det var betingelsen for en forøgelse. Særlig interessant er, at han plæderede for et luftforsvar i form af jagere og antiluftskys. Det var et værn af civilbefolkningen, egnet til at gøre indtryk på politikerne. Men i internationale militære kredse troede kun få, at bombemaskinerne lod sig standse. Det britiske luftforsvar, der stod sin prøve i 1940, var opbygget af politikere og militære, der gjorde det af hensyn til opinionen, men ikke selv troede, det nyttede noget. Derfor havde det været på sin plads systematisk at undersøge, om With var af den modsatte opfattelse. I så fald var han virkelig forud for sin tid.

Henning Poulsen

Henning Tjørnehøj: *Rigets bedste Mænd. Da det store erhvervsliv ville tage magten i 1940. Om Højgaardkredsen og Hastrupkredsen.* (Gyldendal, 1990). 208 s.

Det er fortjenstfuldt, at Henning Tjørnehøj som den første har behandlet den antiparlamentariske bølge i 1940 i sin helhed. Efter nazismens fald har de

parlamentarisk-demokratiske principper i den grad været opfattet som en selvfølge, at der er grund til at minde om, at situationen var en anden for 50 år siden, at demokratiet ikke er natur-skabt, men produktet af en ganske sej politisk udvikling.

Set under en faghistorisk synsvinkel må det dog beklages, at bogens aktuelle sigte har bibragt den et polemisk præg. Den er i højere grad debatterende end analyserende, og der savnes svar på historisk interessante spørgsmål. Flere kapitler er formet som referater af andre arbejder, mens andre er så tæt knyttet til kildematerialet, at de levner ringe plads for en overordnet problemstilling. Resultatet er derfor blevet mere traditionelt, end det behøvede at være.

Forfatterens interesse for Chr. X's holdning burde således have været fulgt op af en systematisk undersøgelse af det unægteligt svage materiale, vi har til belysning af den. Et sted tegnes billedet af kongen for antiparlamentarisk. Der refereres til en henvendelse fra nogle officerer, som skulle have fået det ret lovende svar, at kongen ikke ville »slå noget i stykker ved for tidlig handling«. Men det nævnes ikke, at samme, tredje hånds kilde sammenfattede sin opfattelse i ordene »Vi er blevet sparket ned af trappen – det er sandheden.« Omvendt er der ikke sat noget spørgsmålstejn ved den traditionelle opfattelse, at Staunings erklæring 15. november om, at heller ikke kongen ønskede at fravige den parlamentariske statsskik, rummede Chr. X's nej til Højgaardkredsens henvendelse den foregående dag, skønt den fremkom i forlængelse af et svar på den nazistiske kampagne, og skønt vi skal 14 dage frem i tiden for at finde det første vidnesbyrd om, at Stauning overhovedet vidste, at henvendelsen var kommet. Kongens erklæring var måske blot et

nej til Frits Clausen, skønt den i sin konsekvens rakte videre.

Løvrigt er det et spørgsmål, om Henning Tjørnehøj ikke i sin fortolkning af Højgaardkredsens henvendelse er lovlig venlig mod den, når han nøjes med at kalde den antiparlamentarisk. Efter sin ordlyd ville den ikke blot skrue tiden tilbage til før 1901, men snarest til før 1849. De vidtgående fuldmagter, der opereredes med, fratog ikke blot rigsdagen sin indflydelse på regeringens sammensætning, men også på lovgivningen eller væsentlige dele af den.

Det leder frem til det historisk mest interessante spørgsmål, som forfatteren desværre ikke prøver at besvare. Hvor udbredt var den antidemokratiske strømning i Danmark i 1940? De folk, der nævnes, havde jo heller ikke før været sikre demokrater. Men kunne de efter 9. april og Hitlers militære triumfer regne med bredere tilslutning, og var det baggrunden for den aktivitet, de udfoldede? I andre lande virkede nederlagsstemningen med uhyggelig kraft. Den franske nationalforsamling gav med 95 % tilslutning den reaktionære marskal Petain fuldmagt til endog at afskaffe republikken, og i Norge var et flertal i Stortinget – og også i Arbejderpartiets gruppe – parat til at undsige kongen og eksilregeringen og overdrage al magt til et såkaldt rigsråd, hvis det ikke kom til at rumme alt for mange nazister, og hvis man på den måde kunne opretholde noget, der lignede norsk selvstændighed. Også fra Holland har vi klare vidnesbyrd om, at demokratiet blev underordnet det nationale. Hvad vi så i Danmark, var tilsyneladende kun et svagt ekko af den europæiske hovedstrøm. Eller var det noget mere? Reagerede vi i Danmark virkelig så meget mere koldsindigt end andre? Det kan ikke udelukkes og var i så fald forhandlingspolitikens fortjeneste. Men kun en systematisk undersøgelse af opinio-

nen uden for de kendte antiparlamentariske kredse kan dokumentere det.

Sikrest og mest overbevisende er bogens påvisning af, at det i hvert fald i kernen af antiparlamentarikernes kredse ikke blot drejede sig om en stillingtagen til abstrakte forfatningsmæssige problemer. Bestræbelserne havde en præcis adresse, vendt mod Socialdemokratiet og mod socialstaten i det hele taget. Sådan forholder det sig i almindelighed med abstrakte paroler. De skal oversættes til aktuel politik.

Henning Poulsen

Poul Westergaard Jensen: *Kære Fæter. Striden om modstandsbevægelsen i Jylland 1944-45*. (DIXIT, 1990). 196 s.

Bogen er en populær fremstilling af den intense strid i 1944-45 mellem på den ene side oberstløjtnant Vagn Bennike som chef for modstandsbevægelsens Jyllandsledelse, på den anden side Jens Toldstrup som leder af våbenmodtagelserne i Jylland og i en periode desuden chef for region I, Nordjylland. Sagen blev i 1959 indgående beskrevet i Jørgen Hæstrups »Hemmelig Alliance«, først og fremmest som et modsætningsforhold mellem modstandsbevægelsens civile og militære elementer. Den nye fremstilling ændrer ikke grundlæggende ved Hæstrups karakteristik. Men gennem en udførlig fremlæggelse af kildematerialet føjer den detaljer og nuancer til billedet af striden og den ejendommelige sammenfletning af principielle og personlige modsætninger. Mest overraskende er måske påvisningen af en ejendommelig alliance mellem officerer og kommunister, der begge satte disciplinen over alt andet.

Bogen er – som Hæstrups – præget af sympati for den dygtige og dynamiske Toldstrup, omend hans svagheder, især